

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే యుద్ధకాండే

॥ పృష్ఠితమః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ షష్ఠితమః సర్గః ॥

స్వపరాజయేన విషణ్ణస్య రావణస్యాదేశేన సుప్తస్య కుంభకర్ణస్య
ప్రబోధనం తం దృష్ట్వా వానరాణాం భయం చ

స ప్రవిశ్య పురీం లంకాం రామబాణభయార్దితః |
భగ్నుదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేంద్రియః || 6.60.1 ||

మాతంగ ఇవ సింహేన గరుడేనేవ పన్నగః |
అభిభూతోఽభవద్ రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా || 6.60.2 ||

బ్రహ్మదండప్రతీకానాం విద్యుచ్ఛలితవర్చసాం |
సృరన్ రాఘవబాణానాం వివృథే రాక్షసేశ్వరః || 6.60.3 ||

స కాంచనమయం దివ్యమాశ్రిత్య పరమాసనం |
విప్రేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్యమబ్రవీత్ || 6.60.4 ||

సర్వం తత్ ఖలు మే మోఘం యత్ తప్తం పరమం తపః |
యత్ సమానో మహేంద్రేణ మానుషేణ వినిర్జితః || 6.60.5 ||

ఇదం తద్ బ్రహ్మణో ఘోరం వాక్యం మామభ్యుపస్థితం |
మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి తత్తథా || 6.60.6 ||

దేవదానవగంధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః |
అవధ్యత్వం మయా ప్రోక్తం మానుషేభ్యో న యాచితం || 6.60.7 ||

తమిమం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజం |
ఇక్షాకుకులజాతేన అనరణ్యేన యత్ పురా || 6.60.8 ||

ఉత్పత్యతి హి మద్వంశపురుషో రాక్షసాధమ |
యస్తావం సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిం || 6.60.9 ||

నిహనిష్యతి సంగ్రామే త్వాం కులాధమ దుర్మతే |
శష్టోఽహం వేదవత్యా చ యథా సా ధర్షితా పురా || 6.60.10 ||

సేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకనందినీ |
ఉమా నందీశ్వరశ్చాపి రంభా వరుణకన్యకా || 6.60.11 ||

యథోక్తాస్తన్మయా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితం |
ఏతదేవ సమాగమ్య యత్నం కర్తుమిహార్హథ || 6.60.12 ||

రాక్షసాశ్చాపి తిష్ఠంతు చర్యాగోపురమూర్ధసు |
స చాప్రతిమగాంభీర్యో దేవదానవదర్పహా || 6.60.13 ||

బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తు కుంభకర్ణో విబోధ్యతాం |
సమరే జితమాత్మానం ప్రహస్తం చ నిషూదితం || 6.60.14 ||

జ్ఞాత్వా రక్షోబలం భీమమాదిదేశ మహాబలః |
ద్వారేషు యత్నః క్రియతాం ప్రాకారశ్చాధిరుహ్యతాం || 6.60.15 ||

నిద్రావశసమావిష్టః కుంభకర్ణో విబోధ్యతాం |
సుఖం స్వపితి నిశ్చింతః కామోపహతచేతనః || 6.60.16 ||

నవ సప్త దశాష్టా చ మాసాన్ స్వపితి రాక్షసః |
మంత్రం కృత్వా ప్రసుప్తోఽయమితస్తు నవమేఽహని || 6.60.17 ||

తం తు బోధయత క్షిప్రం కుంభకర్ణం మహాబలం |
స హి సంఖ్యే మహాబాహుః కకుదం సర్వరక్షసాం |

వానరాన్ రాజపుత్రా చ క్షిప్రమేవ హనిష్యతి || 6.60.18 ||

ఏష కేతుః పరం సంఖ్యే ముఖ్యో వై సర్వరక్షసాం |
కుంభకర్ణః సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖే రతః || 6.60.19 ||

రామేణాభినిరస్తస్య సంగ్రామేఽస్మిన్ సుదారుణే |
భవిష్యతి న మే శోకః కుంభకర్ణే విబోధితే || 6.60.20 ||

కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి |
ఈదృశే వ్యసనే ఘోరే యో న సాహ్యాయ కల్పతే || 6.60.21 ||

తే తు తద్ వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః |
జగ్ముః పరమసంభ్రాంతాః కుంభకర్ణనివేశనం || 6.60.22 ||

తే రావణసమాదిష్ఠా మాంసశోణితభోజనాః |
గంధం మాల్యం మహద్భుక్ష్యమాదాయ సహసా యయుః || 6.60.23 ||

తాం ప్రవిశ్య మహద్వారాం సర్వతో యోజనాయతాం |
కుంభకర్ణగుహం రమ్యాం పుష్పగంధప్రవాహినీం || 6.60.24 ||

కుంభకర్ణస్య నిఃశ్వాసాదవధూతా మహాబలాః |
ప్రతిష్ఠమానాః కృచ్ఛ్రేణ యత్నాత్ ప్రవివిశుర్గుహం || 6.60.25 ||

తాం ప్రవిశ్య గుహం రమ్యాం రత్నకాంచనకుట్టిమాం |
దదృశుర్నైర్మలతవ్యాఘ్రాః శయానం భీమవిక్రమం || 6.60.26 ||

తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణమివ పర్వతం |
కుంభకర్ణం మహానిద్రం సమేతాః ప్రత్యబోధయన్ || 6.60.27 ||

ఊర్ధ్వలోమాంచితతనుం శ్వసంతమివ పన్నగం |
బ్రామయంతం వినిఃశ్వాసైః శయానం భీమవిక్రమం || 6.60.28 ||

భీమనాసాపుటం తం తు పాతాలవిపులాననం |
శయనే న్యస్తసర్వాంగం మేదోరుధిరగంధినం || 6.60.29 ||

కాంచనాంగదనద్ధాంగం కిరీటేనార్కవర్చసం |
దదృశుర్నైర్మతవ్యాప్తుం కుంభకర్ణమరిందమం || 6.60.30 ||

తతశ్చక్తుర్మహాత్మానః కుంభకర్ణస్య చాగ్రతః |
భూతానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణం || 6.60.31 ||

మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సంచయాన్ |
చక్తుర్నైర్మతశార్దూలా రాశిమన్నస్య చాద్భుతం || 6.60.32 ||

తతః శోణితకుంభాంశ్చ మాంసాని వివిధాని చ |
పురస్తాత్ కుంభకర్ణస్య చక్తుస్త్రీదశశత్రవః || 6.60.33 ||

లిలిపుశ్చ పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపం |
దివ్యైరాశ్వాసయామాసుర్మాత్యైర్గంధైశ్చ గంధిభిః || 6.60.34 ||

ధూపగంధాంశ్చ సస్యజుస్తుష్టుమృశ్చ పరంతపం |
జలదా ఇవ చానేదుర్యాతుధానాస్తతస్తతః || 6.60.35 ||

శంఖాంశ్చ పూరయామాసుః శశాంకసదృశప్రభాన్ |
తుములం యుగపచ్ఛాపి వినేదుశ్చాప్యమర్షితాః || 6.60.36 ||

నేదురాస్ఫోటయామాసుశ్చిక్షిపుస్తే నిశాచరాః |
కుంభకర్ణవిబోధార్థం చక్తుస్తే విపులం స్వరం || 6.60.37 ||

సశంఖభేరీపణవప్రణాదం
సాస్ఫోటితక్ష్యేలితసింహనాదం |
దిశో ద్రవంతస్త్రిదివం కిరంతః
శ్రుత్వా విహంగాః సహసా నిపేతుః || 6.60.38 ||

యదా భృశం తైర్నినదైర్మహాత్మా
న కుంభకర్ణో బుబుధే ప్రసుప్తః |

తతో భుశుండిర్ముసలాని సర్వే
రక్షోగణాస్తే జగృహుర్గదాశ్చ || 6.60.39 ||

తం శైలశృంగైర్ముసలైర్గదాభి -
ర్వక్షఃస్థలే ముద్గరముష్టిభిశ్చ |
సుఖప్రసుప్తం భువి కుంభకర్ణం
రక్షాస్యదగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః || 6.60.40 ||

తస్య నిఃశ్వాసవతేన కుంభకర్ణస్య రక్షసః |
రాక్షసాః కుంభకర్ణస్య స్థాతుం శేకుర్న్ చాగ్రతః || 6.60.41 ||

తతః పరిహితా గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః |
మృదంగపణవాన్ భేరీః శంఖకుంభగణాన్స్తథా || 6.60.42 ||

దశ రాక్షససాహస్రం యుగపత్పర్యవారయత్ |
నీలాంజనచయాకారం తే తు తం ప్రత్యబోధయన్ || 6.60.43 ||

అభిఘ్నుతో నదంతశ్చ న చ సంబుబుధే తదా |
యదా చైనం న శేకుస్తే ప్రతిబోధయితుం తదా || 6.60.44 ||

తతో గురుతరం యత్నం దారుణం సముపాక్రమన్ |
అశ్వానుష్ఠ్ఠాన్ ఖరాన్ నాగాంజఘ్నుర్దండకశాంకుశైః || 6.60.45 ||

భేరీశంఖమృదంగాంశ్చ సర్వప్రాణైరవాదయన్ |
నిజఘ్నుశ్చాస్య గాత్రాణి మహాకాష్ఠకటంకరైః || 6.60.46 ||

ముద్గరైర్ముసలైశ్చాపి సర్వప్రాణసముద్యతైః |
తేన నాదేన మహతా లంకా సర్వా ప్రపూరితా |
సపర్వతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే || 6.60.47 ||

తతో భేరీసహస్రం తు యుగపత్ సమహన్యత |
మృష్టకాంచనకోణానామసక్తానాం సమంతతః || 6.60.48 ||

ఏవమప్యతినిద్రస్తు యదా నైవ ప్రబుధ్యతే |
శాపస్య వశమాపన్నస్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః || 6.60.49 ||

తతః కోపసమావిష్టాః సర్వే భీమపరాక్రమాః |
తద్ రక్షో బోధయిష్యంతశ్చక్రురన్యే పరాక్రమం || 6.60.50 ||

అన్యే భేరీః సమాజఘ్నురన్యే చక్రుర్మహాస్వనం |
కేశానన్యే ప్రలులుపుః కర్ణానన్యే దశంతి చ || 6.60.51 ||

ఉదకుంభశతానన్యే సమసించంత కర్ణయోః |
న కుంభకర్ణః పస్పందే మహానిద్రావశం గతః || 6.60.52 ||

అన్యే చ బలినస్తస్య కూటముద్గరపాణయః |
మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయన్ కూటముద్గరాన్ || 6.60.53 ||

రజ్జుబంధనబద్ధాభిః శతఘ్నీభిశ్చ సర్వతః |
వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత రాక్షసః || 6.60.54 ||

వారణానాం సహస్రం చ శరీరేఽస్య ప్రధావితం |
కుంభకర్ణస్తదా బుద్ధ్వా స్పర్శ పరమబుధ్యత || 6.60.55 ||

స పాత్యమానైర్గిరిశృంగవృక్షై -
రచింతయంతాన్ విపులాన్ ప్రహరాన్ |
నిద్రాక్షయాత్ క్షుద్భయపీడితశ్చ
విజృంభమాణః సహసోత్పపాత || 6.60.56 ||

స నాగభోగాచలశృంగకల్పౌ
విక్షిప్య బాహూ జితవజ్రసారౌ |

వివృత్య వక్త్రం వడవాముఖాభం

నిశాచరోఽసౌ వికృతం జజ్ఞంభే || 6.60.57 ||

తస్య జాజ్ఞంభమాణస్య వక్త్రం పాతాలసన్నిభం |

దదృశే మేరుశృంగాగ్రే దివాకర ఇవోదితః || 6.60.58 ||

స జ్ఞంభమాణోఽతిబలః ప్రబుద్ధస్తు నిశాచరః |

నిఃశ్వాసశ్చాస్య సంజజ్ఞే పర్వతాదివ మారుతః || 6.60.59 ||

రూపముత్తిష్ఠతస్తస్య కుంభకర్ణస్య తద్ బభౌ |

యుగాంతే సర్వభూతాని కాలస్యేవ దిధక్షతః || 6.60.60 ||

తస్య దీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సదృశవర్చసీ |

దదృశాతే మహానేత్రే దీప్తావివ మహాగ్రహౌ || 6.60.61 ||

తతస్త్వదర్థయన్ సర్వాన్ భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్ |

వరాహాన్ మహిషాంశ్చైవ బభక్ష స మహాబలః || 6.60.62 ||

ఆదద్ బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితోఽపిబత్ |

మేదఃకుంభాంశ్చ మద్యాంశ్చ పపౌ శక్రరిపుస్తదా || 6.60.63 ||

తతస్తృప్త ఇతి జ్ఞాత్వా సముత్పేతుర్నిశాచరాః |

శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైనం సర్వతః పర్యవారయన్ || 6.60.64 ||

నిద్రావిశదనేత్రస్తు కలుషీకృతలోచనః |

చారయన్ సర్వతో దృష్టిం తాన్ దదర్శ నిశాచరాన్ || 6.60.65 ||

స సర్వాన్ సాంత్యయామాస నైర్మతాన్ నైర్మతర్షభః |

బోధనాద్ విస్మితశ్చాపి రాక్షసానిదమబ్రవీత్ || 6.60.66 ||

కిమర్థమహమాదృత్య భవద్భిః ప్రతిబోధితః |

కచ్చిత్ సుకుశలం రాజ్ఞో భయం వా నేహ కించన || 6.60.67 ||

అథవా ద్రువమన్యేభ్యో భయం పరముపస్థితం |
యదర్థమేవ త్వరితైర్భవద్భిః ప్రతిబోధితః || 6.60.68 ||

అద్య రాక్షసరాజస్య భయముత్పాటయామ్యహం |
దారయిష్యే మహేంద్రం వా శీతయిష్యే తథానలం || 6.60.69 ||

న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాదృశం |
తదాఖ్యాతార్థతత్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణం || 6.60.70 ||

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుంభకర్ణమరిందమం |
యూపాక్షః సచివో రాజ్ఞః కృతాంజలిరభాషత || 6.60.71 ||

న నో దేవకృతం కించిద్ భయమస్తి కదాచన |
మానుషాన్నో భయం రాజంస్తుములం సంప్రబాధతే || 6.60.72 ||

న దైత్యదానవేభ్యో వా భయమస్తి న నః క్వచిత్ |
యాదృశం మానుషం రాజన్ భయమస్మానుపస్థితం || 6.60.73 ||

వానరైః పర్వతాకారైర్లంకేయం పరివారితా |
సీతాహరణసంతప్తాద్ రామాన్మస్తుములం భయం || 6.60.74 ||

ఏకేన వానరేణేయం పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ |
కుమారో నిహతశ్చాక్షః సానుయాత్రః సకుంజరః || 6.60.75 ||

స్వయం రక్షోధిపశ్చాపి పౌలస్త్యో దేవకంటకః |
వ్రజేతి సంయుగే ముక్తో రామేణాదిత్యవర్చసా || 6.60.76 ||

యన్న దేవైః కృతో రాజా నాపి దైత్యైర్న దానవైః |
కృతః స ఇహ రామేణ విముక్తః ప్రాణసంశయాత్ || 6.60.77 ||

స యూపాక్షవచః శ్రుత్వా భ్రాతుర్యుధి పరాభవం |
కుంభకర్ణో వివృత్తాక్షో యూపాక్షమిదమబ్రవీత్ || 6.60.78 ||

సర్వమద్యైవ యూపాక్ష హరిసైన్యం సలక్షణం |
రాఘవం చ రణే జిత్యా తతో ద్రక్ష్యామి రావణం || 6.60.79 ||

రాక్షసాంస్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః |
రామలక్షణయోశ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితం || 6.60.80 ||

తత్ తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య
సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషం |
మహోదరో నైర్మతయోధముఖ్యః
కృతాంజలిర్వాక్యమిదం బభాషే || 6.60.81 ||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషౌ విమృశ్య చ |
పశ్చాదపి మహాబాహో శత్రూన్ యుధి విజేష్యసి || 6.60.82 ||

మహోదరవచః శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః |
కుంభకర్ణో మహాతేజాః సంప్రతస్థే మహాబలః || 6.60.83 ||

సుప్తముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమం |
రాక్షసాంస్త్యరితా జగ్ముర్దశగ్రీవనివేశనం || 6.60.84 ||

తేఽభిగమ్య దశగ్రీవమాసీనం పరమాసనే |
ఊచుర్బద్ధాంజలిపుటాః సర్వ ఏవ నిశాచరాః || 6.60.85 ||

కుంభకర్ణః ప్రబుద్ధోఽసౌ భ్రాతా తే రాక్షసేశ్వర |
కథం తత్రైవ నిర్యాతు ద్రక్ష్యసే తమిహాగతం || 6.60.86 ||

రావణస్త్యబ్రవీద్ధృష్టో రాక్షసాంస్తానుపస్థితాన్ |
ద్రష్టుమేనమిహేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజ్యతాం || 6.60.87 ||

తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే పునరాగమ్య రాక్షసాః |
కుంభకర్ణమిదం వాక్యమూచూ రావణచోదితాః || 6.60.88 ||

ద్రష్టుం త్వాం కాంక్షతే రాజా సర్వరాక్షసపుంగవః |
గమనే క్రియతాం బుద్ధిర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ || 6.60.89 ||

కుంభకర్ణస్తు దుర్ధర్షో భ్రాతురాజ్ఞాయ శాసనం |
తథేత్యుక్త్వా మహావీర్యః శయనాదుత్పపాత హ || 6.60.90 ||

ప్రక్షాల్య వదనం హృష్టః స్నాతః పరమహర్షితః |
పిపాసుస్త్వరయామాస పానం బలసమీరణం || 6.60.91 ||

తతస్తే త్వరితాస్తత్ర రాక్షసా రావణాజ్ఞయా |
మద్యం భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ క్షిప్రమేవోపహరయన్ || 6.60.92 ||

పీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమనాయోపచక్రమే |
ఈషత్సముత్కటో మత్తస్తేజోబలసమన్వితః || 6.60.93 ||

కుంభకర్ణో బభౌ రుష్టః కాలాంతకయమోపమః |
భ్రాతుః స భవనం గచ్ఛన్ రక్షోబలసమన్వితః |
కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీం || 6.60.94 ||

స రాజమార్గం వపుషౌ ప్రకాశయన్
సహస్రరశ్మిర్ధరణీమివాంశుభిః |
జగామ తత్రాంజలిమాలయా వృతః
శతక్రతుర్గేహమివ స్వయంభువః || 6.60.95 ||

తం రాజమార్గస్థమమిత్రఘాతినం
వనౌకసస్తే సహసా బహిః స్థితాః |
దృష్ట్వాప్రమేయం గిరిశృంగకల్పం
వితత్రసుస్తే సహ యూథపాలైః || 6.60.96 ||

కేచిచ్ఛరణ్యం శరణం స్మ రామం
వ్రజంతి కేచిద్ వ్యథితాః పతంతి |

కేచిద్ దిశశ్చ వ్యథితాః పతంతి

కేచిద్ భయార్తా భువి శేరతే స్మ || 6.60.97 ||

తమద్రిశ్యంగప్రతిమం కిరీటినం

స్పృశంతమాదిత్యమివాత్మతేజసా |

వనౌకసః ప్రేక్ష్య వివృద్ధమద్భుతం

భయార్దితా దుద్రువిరే యతస్తతః || 6.60.98 ||

|| ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే యుద్ధకాండే షష్ఠితమః సర్గః ||